

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מערכת המשפט

לפרשת יתרו

1. מכילתא דרבי ישמעאל (מסכתא דעמלק א'):
ש"לא הניח עבודה זרה בכל העולם שלא חזר עליה ועבדה"
2. שמות י"ח יג-טז:
וְיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב: וַיֹּאֲר חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מֶה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוֹעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדָּךְ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֶּקֶר עַד עֶרֶב: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֲתָנּוּ כִּי יָבֵא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֶ-לֵקִים: כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשֹׁפֵטֵי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱ-לֹקִים וְאֵת תּוֹרֹתֵינוּ
3. שמות י"ח יז-כ:
וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: נָבֵל תִּבְלַגְּ גַם אַתָּה גַם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כָבֵד מִמָּךְ הַדָּבָר לֹא תוּכַל עֲשׂוֹהוּ לְבַדָּךְ: עֲתָה שָׁמַע בְּקֻלִּי אִיעֲצָךְ וַיְהִי אֶ-לֵקִים עִמָּךְ הִיָּה אַתָּה לָעָם מוֹל הָאֱ-לֹקִים וְהִבַּאת אַתָּה אֶת הַדָּבָרִים אֶל הָאֱ-לֹקִים: וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת חֻקֵּי וְאֵת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדָּרָךְ יִלְכוּ בָהּ וְאֵת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ
4. שמות י"ח כ-כד:
וְאֵתָה תַחֲזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאִי אֶ-לֵקִים אֲנָשִׁי אָמֵת שָׂנְאִי בָצַע וְשָׁמַת עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלֹפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת: וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ: אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֶ-לֵקִים וְיִכְלַת עִמָּךְ וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֵא בְשָׁלוֹם: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנּוּ וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר אָמַר
5. המכילתא:
"ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם" – ממחרת יום הכפורים.
"וירא חתן משה" – מה ראה? ראהו שהיה כמלך יושב על כסאו והכל עומדין עליו; אמר לו: "מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך".
6. רש"י על שמות י"ח:
"וישב משה" – ויעמד העם... יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים".
7. מכילתא:
ושפטתי "בין איש" זה הדין שאין בו פשרה.
"בין רעהו" זה הדין שיש בו פשרה ששניהם נפטרין זה מזה פְרָעִים ...
והודעתי את חוקי ה' ואת תורותיו"
חוקים אלו מדרשות, והתורות אלו ההוראות, דברי ר' יהושע
ר' אלעזר המודעי אומר: חוקים אלו עריות... והתורות אלו ההוריות.
8. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב יתרו פרק יח):
"והודעתי את חוקי הא-לקים. חוקים אלו דרשות שהן נחקקין בלב".
9. מכילתא:
"יאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה נבול תבול"
ר' יהושע אומר: יחללו אותך וינשרו אותך ;
ר' אלעזר המודעי אומר: ינבלו אותך ויקנטרו אותך כתאנה זו שעליה נובלות, שנאמר: "פְנֵבֵל עָלָה מִגִּפְּן וּכְנִבְלַת מִתְאַנְה" (ישעיהו לד ד)
10. מכילתא:
"כי כבד ממך הדבר", אמר לו: הסתכל בקורה זו, כשהיא לחה שנים שלשה נכנסין תחתיה ואין יכולין לעמוד בה, ארבעה נכנסין תחתיה יכולין לעמוד בה. כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך
"ועתה שמע בקולי איעצך" – אם תשמעני ייטב לך.
"איעצך ויהי אלהים עמך" – צא והמלך בגבורה.
"היה אתה לעם" – היה להם ככלי מלא דברות.
"והבאת אתה את הדברים" – דברים שאתה שומע תביא ותרצה בהם

ועסקיהם עד בוא העת הפנאי שיוכלו לגשת אליך. וזה טעם איש על מקומו יבוא בשלום, כי עתה מפני שלא יוכלו לגשת למשפט בכל עת לא ינוחו בשלום, כי זה פתח לגוזלים לעשות חמס ולעושים לעשות מריבה.

16. ה"אור החיים" (מובא בספרו של יהודה נחשוני: הגות בפרשת השבוע, שמות יח כא):

וראיתי לתת לב איך זכה יתרו שתיכתב על ידו פרשה זו? והן אמת כי הוא כָּבֵד משה עבד ה' והנה שכרו שכבדו ה', אלא היה ה' יכול עשות לו דרך כבוד אחר, לא בדרך זה שיראה חס ושלוש כפיחות ידיעה בעם ה', עד שבא כהן מדין והשכילם.

17. הרב בן ציון חי עוזיאל:

ונראה כי טעם הדבר הוא להראות ה' את בני ישראל הדור ההוא, וכל דור ודור, כי יש באומות גדולים בהבנה ובהשכלה

וצא ולמד מהשכלת יתרו בעצתו ואופן סדר בני אדם אשר בחר, כי יש באומות מכירים דברים המאושרים והכוונה בזה, כי לא באה הבחירה בישראל לצד שיש בהם השכלה והכרה יותר מכל האומות, וזה לך האות השכלת יתרו

הא למדת, כי לא מרוב חכמת ישראל והשכלתם בחר ה' בהם, אלא לחסד עליון ולאהבת האבות.

18. דברים ז ז-ח:

"לא מִרְבָּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם..."

19. האור החיים:

ויותר יערב לחיך טעם זה, למאן דאמר (זבחים קט"ז א) יתרו קודם מתן תורה בא, כי נתחכם ה' על זה קודם מתן תורה לומר שהגם שיש באומות יותר חכמים מישראל, אף על פי כן אותנו הביא ה' אליו ובחר בנו.

20. דברים א' י"ב:

"איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם"

21. רש"י:

טרחכם - מלמד שהיו ישראל טרחנין. היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין, אומר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דיינין.

משאכם - מלמד שהיו אפיקורסין. הקדים משה לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת? שמא אינו שפוי בתוך ביתו? איחר לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם שלא לצאת? מה אתם סבורים? יושב ויועץ עליכם עצות רעות, וחושב עליכם מחשבות. וריבכם" - מלמד שהיו רוגנים [=מתלוננים, רוטנים, מלאי טענות, מתרעמים]

"וזהרת אתה את החוקים" - אלו מדרשות. "והתורות" - אלו ההוריות, דברי ר' יהושע ר' אלעזר המודעי אומר: חוקים אלו עריות ... והתורות אלו ההוראות"

"והודעת להם את הדרך ילכו בה" זה תלמוד תורה; "ואת המעשה אשר יעשון" - זה מעשה הטוב, דברי ר' יהושע

ר' אלעזר המודעי אומר: והודעת להם - הודע להם בית חייהם; את הדרך - זה בקור חולים; ילכו - זו קבורת מתים; בה - זו גמילות חסדים; ואת המעשה - זו שורת הדין; אשר יעשון - זה לפני משורת הדין.

11. בראשית י"ח יט:

"כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּיָתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט"

12. מכילתא:

ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל - אלו עשירים בעלי ממון. יראי אלהים - אלו שהם יראים מן המקום בדין. אנשי אמת - אלו בעלי אבטחה שונאי בצע - אלו שהם שונאים לקבל ממון בדין, דברי ר' יהושע

13. מדרש דברים רבה (א י):

"אמר רבי ברכיה בשם רבי חנינא: צריכים הדיינים שיהא בהן שבע מדות ואלו הן: חכמים ונבונים וידועים, וארבע כמה שכתב להלן (שמות יח): אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שונאי בצע" - הרי שבע מידות. ולמה לא נכתבו שבע כאחת? שאם לא נמצאו משבע מביא מארבע, ואם לא נמצאו מארבע מביא משלוש, ואם לא נמצאו משלוש מביא מאחד, שכך כתיב: ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל."

14. מכילתא:

"ושפטו את העם בכל עת"

ר' יהושע אומר: בני אדם שהם בטילים ממלאכתם יהיו דנין את העם בכל עת.

ר' אלעזר המודעי אומר: בני אדם שהם בטילים ממלאכתם ועוסקים בתורה, יהיו דנים את העם בכל עת "וישמע משה לקול חותנו" - ודאי, "ויעש כל אשר אמר" - כל אשר אמר לו חותנו, דברי ר' יהושע.

ר' אלעזר המודעי אומר: "וישמע משה לקול חותנו" - ודאי, "ויעש כל אשר אמר" לו א-להים.

"וישלח משה את חותנו" - ר' יהושע אומר, שלחו בכבודו של עולם.

15. הרמב"ן (שמות יח, כב):

וטעם ושפטו את העם בכל עת - כי בהיות להם שופטים רבים ילך העשוק אל השופט בכל עת שירצה וימצאנו מזומן. כי אליך לא יוכל להתקרב בכל עת, מפני ההמון הגדול אשר לפניך והטרדה הגדולה אשר לך. ורבים מהם יסבלו החמס הנעשה להם, מפני שלא יזדמן להם להגידו לך ולא ירצו לעזוב מלאכתם

22. דברים א' ט"ז-י"ז :

ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר, שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אָחיו ובין גרו. לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי

23. הראי"ה קוק בתשובה (מובא בתחומין א' עמ' 5)

"ובענין בי"ד הגדול לערעורים דעתי נוטה שחייבים אנו לכוון בי"ד גדול כזה פעה"ק ת"ו, ויהיה זה בתור הודעה ותיקון כללי ככל תקנת גדולי הדור לצורך הזמן..."

24. ירושלמי :

אל תהי דן יחידי, שאין דן יחיד אלא אחד - אמר ר' יהודה בן פזי: אף הקב"ה אין דן יחידי, שנאמר: "וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו" (מלכים א כב, יט) .

25. רב יאיר בכרך (גרמניה, המאה הי"ז) :

ואם כן, בדורות הללו זר מאד לומר דטעו בשיקול הדעת, אחר דק"ל [=דקיימא לן, כלומר מקובל עלינו], כל מה שנזכר בספרי פוסקים הוי ליה [=הריהו] כדבר משנה... וכן בכל מה דסתם הבית יוסף בשולחן ערוך ובמקום הג"ה רמ"א דעת חולקי', והסכים עמהם, ג"כ הוי ליה כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותיה

26. שו"ע חו"מ, ס"כ, ס"א :

מי שנתחייב בבית דין והביא עדים או ראייה לזכותו, סותר הדין וחוזר, אף על פי שכבר נגמר, ואפילו אם פרע כבר כל זמן שהוא מביא ראייה, סותר .

27. בבלי בבא בתרא קל"ח ע"ב :

"בית דינא בתר בי דינא לא דייקי"

28. הרב אליעזר ולדנברג חבר בית הדין הרבני הגדול

לשעבר (שו"ת ציץ אליעזר, טז, ס"ז) :

אולם שונה הדבר לחלוטין כאשר המדובר על בתי דין האיזוריים כאן בארץ, כי הדיינים המשמשים בקודש בבתי דינים אלה נכנסו מעיקרא למשרותיהם אדעתא דהכי, שכל אחד מבעלי הדין יוכל להגיש ערעור על פסקי הדין לפני בית דין הגדול שבירושלים. וכך בכל דיון ודיון שבא לפניהם, אדעתא דהכי נחתי [=יורדים] הן הדיינים והן התובעים והן הנתבעים, שתהא לכל אחד מבעלי הדין הזכות להגיש ערעור כנ"ז [=כנזכר]. ומה שיצא מלפני בית הדין הגדול תהא זו הפסיקא האחרונה... ועל זה מסתמכים בפשיטות גם כל העם כאן בארצנו, וגם החרדים הקיצוניים ביותר משתמשים בזכות זאת ומגישים ערעורם לפני בית דין הגדול, ואני יודע ועד על כך